

Πολυθεματική Έκθεση

ΔΗΜΟΣ ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΛΑ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΚΕΝΤΡΟ ΠΟΝΤΙΑΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΠΟΝΤΙΑΚΟΙ ΣΥΛΛΟΓΟΙ Ν. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΠΟΝΤΟΣ
ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ

του καθηγητή Νέας Ελληνικής Ιστορίας Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας
Κωνσταντίνου Φωτιάδη

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Στρατόπεδο Παύλου Μελά

29 Απριλίου - 30 Μαΐου 2012

Χαιρετισμός Δημάρχου

ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΛΑ

Διαμαντής Παπαδόπουλος

Ο Δήμος Παύλου Μελά, στα πλαίσια της συστηματικής προσπάθειάς του για ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των συμπολιτών μας, αποφάσισε να πραγματοποιήσει την Πολυθεματική Έκθεση «ΠΟΝΤΟΣ. ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ» του καθηγητή Νέας Ελληνικής Ιστορίας του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας Κωνσταντίνου Φωτιάδη, ως ελάχιστη ένδειξη τιμής σε μια από τις σημαντικότερες συνιστώσες του Ελληνισμού.

Ο Ποντιακός Ελληνισμός, που μέρος του φιλόξενα δέχθηκε η γη της Μακεδονίας, έχει μια μακραίωνη ιστορία τόσο ένδοξων στιγμών όσο και τραγικών με κορυφαία την Γενοκτονία των Ποντίων και την εκδίωξή τους από τις πατρογονικές εστίες. Με πλήρη ιστορική τεκμηρίωση ο Κ. Φωτιάδης αναδεικνύει τόσο μέσα από την Έκθεση όσο και από την πλούσια συγγραφική του δραστηριότητα την πορεία και την δοκιμασία των Ποντίων στην πραγματική τους διάσταση, δίνοντας ολοκληρωμένη την ιστορία του σημαντικού αυτού κομματιού του Ελληνισμού.

Ο Δήμος Παύλου Μελά είναι και οφείλει να είναι αρωγός και συμπαραστάτης σε πρωτοβουλίες και δράσεις που συμβάλουν στην τόνωση της μνήμης και στη συναντίληψη της κοινής πορείας των Πανελλήνων ανά τους αιώνες, μέσα από δύσκολες συνήθως συνθήκες.

Ιδιαίτερα δε στη νέα γενιά, είμαι βέβαιος πως με τις πρωτοβουλίες αυτές ενισχύονται τα αισθήματα πίστης στη συνύπαρξη των πολιτισμών και στην καταδίκη της μισαλλοδοξίας.

ΤΙΜΗΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

1. Σάββατο 5 Μαΐου:

Το αντάρτικο του Πόντου. Μουσική και χοροί των τουρκόφωνων Ελλήνων.
Μουσική επιμέλεια: Γεώργιος Πουλαντζακλής.

2. Πέμπτη 10 Μαΐου:

Ο Ελληνισμός του Καρς. Ιστορία και πολιτισμός. Χοροί και τραγούδια και του Καρς.
Χορεύει το συγκρότημα του Δήμου Αμπελοκήπων.

3. Κυριακή 13 Μαΐου:

Χοροί του Πόντου. Χορεύουν τα συγκροτήματα των Συλλόγων:

Α) Σύλλογος Ποντίων Σταυρούπολης « Ακρίτες Του Πόντου ».

Β) Σύλλογος Ποντίων Ηλιούπολης « Αλέξανδρος Υψηλάντης ».

Γ) Ένωση Ποντίων Πολίχνης.

4. Σάββατο 19 Μαΐου:

Το δράμα του Ποντιακού Ελληνισμού στον Κόσμο της Τέχνης.
Ολοήμερος διαγωνισμός ζωγραφικής στο χώρο της έκθεσης.

5. Κυριακή 20 Μαΐου:

Ποντιακή Γαστρονομία. Μαγειρεύουμε Ελάτε να μαγειρέψουμε και να φάμε όλη μέρα ποντιακά εδέσματα. Αφιερωμένη στα θύματα της Γενοκτονίας.

6. Πέμπτη 24 Μαΐου:

Η Συμβολή του Γιωργούλη Κουγιουμτζίδη στην Ποντιακή Μουσική.

7. Σάββατο 26 Μαΐου:

Αφιέρωμα στο Ποντιακό Θέατρο. Εισηγητής, Ερμής Μουρατίδης.
Θεατρικό Δρώμενο. Σκηνοθεσία Γεώργιου Συμεωνίδη.

8. Τετάρτη 30 Μαΐου:

Αφιέρωμα στους πατριάρχες της ποντιακής λύρας: Σταύρη, Γώγο και Γωγοπούλ.
Χορεύει ο Ποντιακός Πολιτιστικός σύλλογος Καλλιθέας-Συκεών.

«Πόντος - Δικαίωμα στη Μνήμη»

A. Εγκαίνια Πολυθεματικής Έκθεσης

Κυριακή 29 Απριλίου 2012 Ώρα έναρξης 20:00

B. Από τον Πόντο στην Ανατολή, Μουσική περιήγηση:

Ματθαίος Τσαχουρίδης, Λύρα. Κωνσταντίνος Τσαχουρίδης, Κιθάρα. Βασίλειος Φωτιάδης, τραγούδι, Πέλα Νικολαΐδου, τραγούδι. Αφήγηση Γεώργιος Συμεωνίδης

Γ. Παρουσίαση των βιβλίων:

Κωνσταντίνος Φωτιάδης, Η Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου, έκδ. Ηρόδοτος, Θεσσαλονίκη 2002-2004, Τόμοι 1-14.

Κωνσταντίνος Φωτιάδης, Η Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου, έκδ. Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα 2004.

Δ. Εισηγητές:

1. Βασίλειος Παπαγεωργίου, Ομότιμος καθηγητής Πολυτεχνικής Σχολής Α.Π.Θ.
2. Σοφία Ηλιάδου-Τάχου, Αν. καθηγήτρια Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας
3. Ευστάθιος Πελαγίδης, Αν.καθηγητής Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας
4. Νικόλαος Ζάϊκος, Επ. καθηγητής Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας
5. Κωνσταντίνος Φωτιάδης, Καθηγητής Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας

Παρουσίαση Ποντιακών Χορών από το Συγκρότημα « ΕΚΝΕΥΣΙΣ »

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΛΑ Ώρα έναρξης Σεμιναρίων: 20:00

ΘΕΜΑΤΑ

1. Κυριακή 29 Απριλίου 2012 :
Εγκαίνια πολυθεματικής έκθεσης
«ΠΟΝΤΟΣ – ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ»
2. Τετάρτη 2 Μαΐου :
Η Οθωμανοκρατία στον Πόντο
3. Παρασκευή 4 Μαΐου :
Οι Κρυπτοχριστιανοί του Πόντου
4. Κυριακή 6 Μαΐου :
Η Παιδεία στον Πόντο
5. Τετάρτη 9 Μαΐου :
Ο Ελληνισμός της Ρωσίας και της
πρώην Σοβιετικής Ένωσης
6. Παρασκευή 11 Μαΐου :
Ο Καζαντζάκης και οι Έλληνες του
Καυκάσου
7. Σάββατο 12 Μαΐου :
Η Δημοκρατία του Πόντου
8. Τετάρτη 16 Μαΐου :
Το Προσφυγικό Ζήτημα στο Ελλη-
νικό Κοινοβούλιο
9. Πέμπτη 17 Μαΐου :
Ελλάδα και προσφυγικός Ελληνι-
σμός
10. Παρασκευή 18 Μαΐου :
Η 19η Μαΐου εκείθεν και εντεύθεν
του Αιγαίου
11. Τετάρτη 23 Μαΐου :
Το Ποντιακό Ζήτημα σήμερα:
12. Παρασκευή 25 Μαΐου :
Από την Άλωση της Πόλης στην
Άλωση της Εθνικής Μνήμης
13. Κυριακή 27 Μαΐου :
Το Ποντιακό Τραγούδι στη Διαμόρ-
φωση της Ιστορικής Μνήμης

ΠΟΝΤΟΣ :ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ

Πολυθεματική Έκθεση του Καθηγητή Νέας Ελληνικής Ιστορίας
Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας
Κωνσταντίνου Φωτιάδη

Η λέξη «Γενοκτονία» στις μέρες μας συνειρμικά επικεντρώνει τη σκέψη μας στα δύο τραγικά γεγονότα του αιώνα μας, τη Γενοκτονία των Αρμενίων το 1915 από τους Νεότουρκους και τη Γενοκτονία των Εβραίων και των σλαβικών λαών το 1940-44 από τους Γερμανούς. Στον αιώνα μας διαπράχθηκαν εγκλήματα Γενοκτονίας εις βάρος και άλλων λαών, που συνειδητά η Νέα Τάξη πραγμάτων προσπάθησε και προσπαθεί να υποβαθμίσει. Ένας από αυτούς τους λαούς, που έχει υποστεί όλες τις μορφές και τις μεθόδους Γενοκτονίας και συγκεκριμένα από το ίδιο στρατοκρατικό καθεστώς που είναι υπεύθυνο για το ολοκαύτωμα του αρμενικού λαού, τον αφανισμό της κουρδικής εθνότητας και τη διχοτόμηση της Κύπρου, είναι και ο ελληνισμός του Πόντου.

Ο ποντιακός ελληνισμός δοκίμασε όλες τις κατηγορίες, όπως αυτές αναφέρονται στη σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών ως πράξεις Γενοκτονίας.

Η Ολομέλεια της Βουλής των Ελλήνων, με απαράδεκτη ηθικά καθυστέρηση εβδομήντα χρόνων, αποφάσισε ομόφωνα στις 24 Φεβρουαρίου 1994 την αναγνώριση της 19ης Μαΐου ως ημέρας μνήμης της Γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου από τους Νεότουρκους και τους Κεμαλικούς για τα εγκλήματα που διέπραξαν την περίοδο 1916-1923.

Στις 20 Μαΐου 1996, μετά το υπ. αριθ. 124/10-5-1996 έγγραφο του Κέντρου Ποντιακών Μελετών, ο Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων κ. Απόστολος Κακλαμάνης μου ανέθεσε, ως Καθηγητή τότε του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τη συγκέντρωση, αξιοποίηση, συγγραφή και επιμέλεια της έκδοσης ενός τόμου που θα τεκμηριώνει την αναγνώριση της Γενοκτονίας και παραρτημάτων, στα οποία θα περιλαμβάνονταν περίπου 9.000 έγγραφα που αναφέρονταν στο ολοκαύτωμα του ποντιακού ελληνισμού. Μέλος τότε του ΚΕ.ΠΟ.ΜΕ και σημερινός Πρόεδρος του, αποδέχτηκα την τιμητική πρόταση, ωστόσο

αρνήθηκα οποιαδήποτε οικονομική ανταμοιβή γι' αυτό το τιτάνιο έργο. Αυτό οφείλουμε να το επισημάνουμε γιατί όλοι μας γίναμε μάρτυρες πελατειακής κατασπατάλησης του δημοσίου χρήματος, με πρόσχημα τόσο την προώθηση της γενοκτονίας όσο και την αποκατάσταση των προσφύγων, φαινόμενα που δεν τιμούν τη χώρα, το δημόσιο και τον ιδιωτικό βίο.

Το Μάιο του 1999 ολοκληρώθηκε το έργο το οποίο αποτελείται από δεκατέσσερς (14) τόμους. Οι τρεις πρώτοι τόμοι αναφέρονται στην τεκμηρίωση του εγκλήματος της Γενοκτονίας. Η σοβαρότητα του θέματος, η αντικειμενική ενημέρωση της διεθνούς κοινής γνώμης και των ειδικών αλλά και οι αναμενόμενες μελλοντικές αντιρρήσεις των Τούρκων με οδήγησαν στην απόφαση να προσθέσω πριν το κεφάλαιο της Γενοκτονίας ένα συνοπτικό κεφάλαιο της Γενικής Ιστορίας των Ελλήνων του Πόντου και ένα εξειδικευμένο, στο οποίο να παρουσιάζεται η εθνολογική σύνθεση των κατοίκων του Πόντου στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα.

Η Επιστημονική Επιτροπή που όρισε η Βουλή των Ελλήνων ενέκρινε το έργο με πολύ κολακευτικά λόγια. Τον Οκτώβριο του 1999, μετά την άρνηση της Βουλής να εκδώσει το έργο επειδή, πιστεύω, το θεώρησε ως εμπόδιο στην ελληνο-τουρκική επαναπροσέγγιση, αποφάσισα να το εκδώσω μόνος μου με προεγγραφές συνδρομητών.

Η θετική αποδοχή του 14ου έργου, ιδιαίτερα από ειδικούς επιστήμονες ξένων πανεπιστημίων με οδήγησε στην απόφαση να το επανεκδώσω σε 500 σειρές τις οποίες προσέφερα στο Συμβούλιο Απόδημου Ελληνισμού (Σ.Α.Ε) εντελώς δωρεάν για να τις παραδώσουν σε όλες τις εθνικές βιβλιοθήκες των κρατών του πλανήτη μας αλλά και σε όλα τα πανεπιστήμια του κόσμου που διαθέτουν τμήματα Ελληνικών Σπουδών. Ένα μέρος από το κόστος της εκδοτικής δαπάνης καλύφτηκε από τις χορηγίες της Ευξείνου Λέσχης Θεσσαλονίκης,

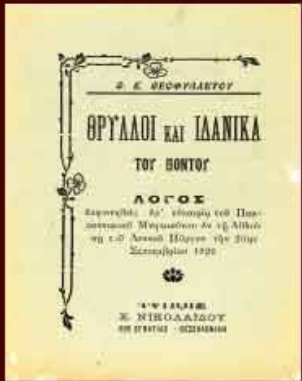
των Δήμων Αχαρνών και Συκεών, του Ιστορικού Αρχείου Προσφυγικού Ελληνισμού, των Λιγνιτωρυχείων Αχλάδας Φλώρινας, των Αγροτικών Συνεταιρισμών Καβάλας αλλά και των φίλων μου Χρήστου Αντωνιάδη, Παναγιώτη Σελβιαρίδη, Γεωργίου Ποζίδη και του βουλευτή Αλέκου Αθανασιάδη.

Με καθυστέρηση τεσσάρων χρόνων κατόρθωσα να ολοκληρώσω την έκδοση. Τον Ιούνιο του 2003 στη συνάντηση με τον Πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων κ. Απόστολο Κακλαμάνη συμφωνήσαμε να εκδοθεί από τη Βουλή ένας συνοπτικός τόμος, ο οποίος θα μεταφραζόταν και σε έξι γλώσσες, ώστε να μοιραστεί σε όλους τους πολιτικούς, διπλωματικούς, πανεπιστημιακούς και ερευνητικούς κύκλους. Ο τόμος αυτός ολοκληρώθηκε το Μάιο του 2004 στα ελληνικά και μεταφράστηκε στις έξι ξένες γλώσσες. Ωστόσο, για τους ίδιους λόγους που προαναφέρθηκαν, δεν ευοδώθηκε η ξενόγλωσση έκδοσή του από το Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων. Οι εκπρόσωποι του Ελληνικού Κοινοβουλίου και ειδικά οι Πρόεδροι της Βουλής, μετά τον Απόστολο Κακλαμάνη, είναι ηθικά υπόλογοι απέναντι στην ιστορία, στους αδικοχαμένους νεκρούς αλλά και τον προσφυγικό ελληνισμό. Τις ημέρες της έκθεσης μαζί με το δεκατετράτομο έργο θα παρουσιαστεί και ο ειδικός αυτός τόμος της Βουλής των Ελλήνων.

Για την ολοκλήρωση του πολύτομου έργου καθοριστική είναι η συμβολή της συνεργάτιδάς μου, Δρ. Ιστορίας Ευαγγελίας Μπουμπουγιατζή. Από την πρώτη ημέρα της έρευνας εργάζεται μαζί μου γευόμενη τις χαρές και τις λύπες του δύσκολου έργου.

Είναι ιστορικά τεκμηριωμένο ότι η Άγκυρα, πλαστογραφώντας την ιστορία όλα αυτά τα χρόνια, έδειχνε και δείχνει το αληθινό της πρόσωπο. Το Υπουργείο Εξωτερικών της Τουρκίας στην ιστοσελίδα του στο Internet ένα από τα πρώτα θέματα που γνωστοποιεί παραπληροφορώντας προκλητικά όλο τον κόσμο είναι «η Γενοκτονία των Τούρκων από τους Ποντίους», όποιος περιφρονεί την ιστορία του αυτή τον εκδικείται, όπως συμβαίνει και με μας. Από θύματα γίναμε θύτες. Το ίδιο συμβαίνει και με την τραγική τύχη των Αρμενίων, για τους οποίους υπάρχει η ανάλογη ιστοσελίδα με τίτλο «Η αιματηρή αρμενική τρομοκρατία». Με τη διαφορά ότι οι Αρμένιοι χάρη στους αγώνες τους δικαιώνονται έστω και καθυστερημένα από διάφορα κράτη, με τελευταία τη Γαλλία, η οποία ομόφωνα αναγνώρισε τη Γενοκτονία των Αρμενίων, στις 18 Ιανουαρίου 2001, παρά τους εκβιασμούς και τις απειλές της Άγκυρας.

Στις 19 Μαΐου 1992 το μήνυμα του Ανδρέα Παπανδρέου στο Γ Συνέδριο του Ποντιακού Ελληνισμού ήταν: «Η 19η Μαΐου είναι ημέρα μνήμης για τη Γενοκτονία των Ποντίων και για τις αλησμόνητες πατρίδες του Πόντου και της Μικράς Ασίας. Η νομοθετική καθιέρωσή της από το Ελληνικό Κοινοβούλιο και η προώθηση της

διεθνούς αναγνώρχσης της αποτελεί για όλους μας χρέος τιμής. Καμία λήθη και καμία σιωπή δεν μπορεί να καλύψει τη δολοφονία των 353.000 συμπατριωτών μας Ελλήνων του Πόντου κατά τα έτη 1916-1923. Στερείται δε οποιασδήποτε αξίας κάθε αναφορά στην ποντιακή υπόθεση, εάν αγνοεί τις διαστάσεις και τη σημασία της Γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου και την ευθύνη του τουρκικού κράτους για αυτό το διεθνές έγκλημα. Στις μαύρες σελίδες της ιστορίας, με το ολοκαύτωμα των Εβραίων, τη Γενοκτονία των Αρμενίων, τη σφαγή των Κούρδων, η σελίδα της Γενοκτονίας του Ποντιακού ελληνισμού γίνεται ακόμα πιο μαύρη, όταν στερείται από τα χιλιάδες θύματα η στοιχειώδης ηθική δικαίωση».

Το Μάιο του 2004 ο αρχηγός, τότε, της αξιωματικής αντιπολίτευσης Κώστας Καραμανλής στην ομιλία του τόνισε ότι:

«Η εξόντωση του ποντιακού ελληνισμού από το τουρκικό καθεστώς έχει όλα τα στοιχεία μιας Γενοκτονίας και ως τέτοια πρέπει να αναγνωριστεί διεθνώς. Ήταν μια απάνθρωπη εθνοκάθαρση, αυτή είναι η ιστορική αλήθεια, η οποία δεν πρέπει να τρομάζει ούτε να κρύβεται μπροστά σε πολιτικές σκοπιμότητες. Είναι πλήθος οι αφηγήσεις για τις διώξεις, τους εκτοπισμούς και τις σφαγές εκατοντάδων χιλιάδων Ελλήνων του Πόντου. Τα όσα συνέβησαν τότε - κυρίως στην εξαετία ανάμεσα στο 1916 και το 1922, αλλά και παλαιότερα - αποτελούν μελανή σελίδα στην Ιστορία της ανθρωπότητας. Και το λέμε αυτό, γιατί είναι ιστορική πραγματικότητα, χωρίς φόβο, χωρίς πάθος, χωρίς φόρτιση... Η ανάδειξη του

Ποντιακού Ελληνισμού, στο τέλος του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ού, αποτελεί μοναδικό φαινόμενο στην Ιστορία. Και ο ιστορικός απολογισμός δεν επιδέχεται καμία αμφισβήτηση. Ο Ελληνισμός χωρίς τους Ποντίους θα ήταν σήμερα κατά πολύ φτωχότερος. Η 19η Μαΐου είναι ημέρα μνήμης, τιμής και χρέους. Είναι, λοιπόν, ώρα να αρχίσουμε ν' αναγνωρίζουμε τη συνεισφορά αυτή και τιμούμε, στην πράξη, τη μνήμη των περίπου 350.000 Ελλήνων του Πόντου, που έπεσαν θύματα μιας απάνθρωπης εθνοκάθαρσης. Δίδαξαν και διέδωσαν Πολιτισμό, αλλά σφαγιάστηκαν. Διώχτηκαν και ξεριζώθηκαν. Έκαναν τις κοινωνίες τους να ευημερούν, αλλά αντιμετώπισαν την καταστροφή. Όσοι επέζησαν έγιναν πρόσφυγες σε ξένους τόπους και λησμο-νήθηκαν από την ίδια την Πατρίδα τους. Όσοι γύρισαν - οι πατεράδες και οι μανάδες των περισσοτέρων από εσάς που γύρισαν τότε εδώ - έφεραν στην Πατρίδα, λίγο χώμα, μία εικόνα και ατέλειωτες αναμνήσεις. Όλοι, όπου κι αν βρέθηκαν, κράτησαν βαθιά την αγάπη τους για την Ελλάδα, που όμως τους πίκρανε. Γιατί κι αυτό είναι αλήθεια. Είναι σημαντικό, μία τέτοια ημέρα, να μη ξεχνάμε. Είναι σημαντικό, κάθε μέρα, ν' αναλογιζόμαστε το χρέος που μας βαραίνει. Είναι σημαντικό να γνωρίζουν οι λαοί την Ιστορία τους. Και η Ιστορία του Ποντιακού Ελληνισμού αποτελεί τμήμα της ιστορικής διαδρομής των Ελλήνων, σημαντικό κομμάτι της Ιστορίας μας, που - επιτέλους - πρέπει να ενταχθεί στα σχολικά βιβλία και να παραδίδεται στις νέες γενιές. Γιατί η Ιστορία φωτίζει και διδάσκει. Ιστορία είναι η γνώση του παρελθόντος, που στοχεύει στην κατανόηση του παρόντος, με σκοπό την καλύτερη προετοιμασία του μέλλοντος. Αποδοκιμάζει το μίσος και την καταστροφή. Βοηθά τους λαούς, που θέλουν να γράψουν Ιστορία ελευθερίας, ειρήνης, συνεργασίας και φιλικής συμβίωσης. Και εμείς αυτό αποζητούμε».

Η λήθη ποτέ δε βοηθά στην αδελφοποίηση και την προσέγγιση των λαών και των εθνών. Αντίθετα η αναγνώριση, η αμοιβαία κατανόηση και η επίλυση των προβλημάτων ανοίγουν το δρόμο της ειρήνης και της προόδου.

Από το 2005, συνεχίζοντας τον προσωπικό μου αγώνα για το ζήτημα της αναγνώρισης της Γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου, πραγματοποιώ πολυθεματική έκθεση με τίτλο "ΠΟΝΤΟΣ-ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ" με φωτογραφικό υλικό, εικαστικούς πίνακες, ντοκουμέντα και βιβλία σχετικά με τον ελληνισμό του Πόντου και τη Γενοκτονία που υπέστη. Ξεκινώντας από το Γενί Τζαμί της Θεσσαλονίκης, το Μάρτιο του 2005, η έκθεση παρουσιάστηκε επίσης από: την Εύξεινο Λέσχη Βέροιας (2006), Νομαρχία Δράμας - Δήμο Δράμας (2008), Νομαρχία Καβάλας - Δήμο Καβάλας (2008), Νομαρχία Βόλου - Δήμο Βόλου (2008), Δήμο Πτολεμαΐδας (2009), Νομαρχία Ανατολικής Αττικής - Δήμο Αχαρνών (2009), Δήμο Αθηναίων - "Τεχνόπολις" στο Γκάζι (2009), Δήμο Κοζάνης (2010), Δήμο Κατερίνης (2010), Νομαρχία Σερρών (2011). Σε κάθε περίπτωση, κατά τη διάρκειά της πραγματοποιήθηκαν παράλληλα σεμινάρια Ιστορίας για τον Πόντο. Η ίδια έκθεση, με κείμενα μεταφρασμένα στα ρωσικά, περιοδεύει επίσης στις πόλεις της Ρωσίας και της Ουκρανίας, ενώ μεταφρασμένη στα αμερικάνικα παρουσιάστηκε στο Norwalk της Αμερικής και προγραμματίστηκε για το επόμενο διάστημα να φιλοξενηθεί στη Βοστώνη, το Σικάγο, τη Φιλαδέλφεια, τη Νέα Υόρκη και το Τορόντο του Καναδά. Τέλος, επίσης το τρέχον έτος, θα εκτεθεί στο Μουσείο Γενοκτονιών της Αρμενίας, μεταφρασμένη στα αρμενικά.

Το πολιτιστικό αυτό γεγονός φιλοδοξώ να γίνει αφορμή για μια νέα προσέγγιση του Ποντιακού Ζητήματος από την πολιτεία αλλά και τα εκπαιδευτικά και ερευνητικά μας ιδρύματα.

Ιδιαίτερη επιθυμία μου είναι να επισκεφτούν την έκθεση όλοι οι μαθητές των σχολείων της πόλης καθώς και της γύρω περιοχής. Γι' αυτό παρακαλώ τις αρμόδιες εκπαιδευτικές αρχές να εντάξουν στις πολιτιστικές εκδηλώσεις των σχολείων τους και την πολυθεματική έκθεση.

Ο απανταχού της γης Ελληνισμός με πρωτοπόρα τα Προσφυγικά Σωματεία της Ελλάδας και της Διασποράς, θα πρέπει να ακολουθήσει το αρμενικό παράδειγμα. Το ποντιακό ζήτημα, ως εθνικό ζήτημα θα πρέπει να το δούμε πολιτικά και όχι κομματικά και τα επόμενα χρόνια να το αναδείξουμε ως το υπ' αριθμόν ένα πολιτικό ζήτημα της Ελλάδας. Οφείλουμε επίσης να υπερασπιστούμε το ύψιστο χρέος μας απέναντι στα 353.000 αθώα θύματα με τον τίμιο και διαρκή αγώνα για την αναγνώριση της Γενοκτονίας, προστατεύοντας τον από τους επαγγελματίες λαθρεπιβάτες πονποσωτήρες, που караδοκούν με ταπεινά κίνητρα την οικονομική, κοινωνική και πολιτική τους ανέλιξη και αναμένουν την κατάλληλη ευκαιρία να γίνουν όργανα ενδεχόμενων σκοτεινών μηχανισμών, επιδιώκοντας την υποβάθμιση, περιθωριοποίηση ή ακόμη και την προσβολή της ιστορικής μας μνήμης και της ίδιας της τρισχιλιόχρονης ιστορίας μας.

Η Έκθεση Φωτογραφίας στήθηκε σε συνεργασία με το συνάδελφο Καθηγητή της Σχολής Καλών Τεχνών του Α.Π.Θ. κ. Γιώργο Κατσάγγελο και τη σύζυγο του κ. Αναστασία Βαλαβανίδου, Αρχιτεκτόνισσα και την Μελίνα Γιαλαμά εικαστικό, τους οποίους ευχαριστώ από βάθη καρδιάς.

«Μάθημα Ιστορίας στο Μουσείο: Έκθεση - αφιέρωμα
στη Γενοκτονία του Πόντου»

Χαρά Σιδηροπούλου
Πανεπιστήμιο του Λονδίνου

Έκθεση με τίτλο 'Πόντος - Δικαίωμα στη Μνήμη' φιλοξενείται στο χώρο του Λαογραφικού Μουσείου Κοζάνης, από τις 5 Φεβρουαρίου μέχρι και τις 5 Μαρτίου 2010. Την πολυθεματική Έκθεση επιμελήθηκε και παρουσιάζει στο ευρύ κοινό ο κ. Κωνσταντίνος Φωτιάδης, Καθηγητής Ιστορίας του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας. Η Έκθεση έχει ήδη ταξιδέψει σε πολλούς Δήμους της Ελλάδας, ενώ μέρος του υλικού της έχει μεταφραστεί και προβληθεί και σε άλλες χώρες του εξωτερικού. Η παρουσίασή της στο κοινό της Κοζάνης γίνεται με πρωτοβουλία του Δήμου της Κοζάνης σε συνεργασία με το Κέντρο Ποντιακών Μελετών, καθώς και με την υποστήριξη τοπικών φορέων και ποντιακών σωματείων.

Μετά την Κοζάνη, επόμενος σταθμός της Έκθεσης θα είναι ο Δήμος της Κατερίνης. Εκεί θα είναι ανοιχτή για το κοινό από τις 7 Μαρτίου έως 10 Απριλίου 2010 στο χώρο του 1ου Δημοτικού Σχολείου, που έχει μετατραπεί από το Δήμο σε εκθεσιακό χώρο.

Σκοπός της Έκθεσης είναι η προβολή της ιστορίας και τον πολιτισμού του ποντιακού ελληνισμού, καθώς και των ιστορικών γεγονότων που οδήγησαν στη Γενοκτονία του Πόντου. Η ανασύνθεση του ιστορικού γίνεται πρώτα από τον ερευνητή και κατόπιν από τους ίδιους τους επισκέπτες, υποστηρίζεται από μια πληθώρα έγγραφου και φωτογραφικού υλικού, που συγκεντρώθηκε κατά τη διάρκεια της μακροχρόνιας ερευνητικής δραστηριότητας του κ. Φωτιάδη σε περιοχές του Εύξεινου Πόντου, της Ρωσίας και της Τουρκίας. Τα ιστορικά ευρήματα περιλαμβάνουν αρχεία και απόρρητα για την εποχή έγγραφα, χάρτες και γκραβούρες, ανέκδοτες κυβερνητικές εκθέσεις Υπουργείων Εξωτερικών, άρθρα σε ντόπιες και ξένες εφημερίδες και περιοδικά, σπάνια τουρκικά βιβλία, αλλά και ανθρώπινες μαρτυρίες και προσωπικές μετα-αφηγήσεις. Ανάμεσα στα εκθέματα, που διαρκώς εμπλουτίζονται, παρουσιάζονται, επιπλέον, μια έκθεση φωτογραφίας, καθώς και εικαστικές δημιουργίες, όπως πίνακες ζωγραφικής, εικόνες βυζαντινής τεχνοτροπίας και μικρογλυπτά.

Κατά τη διάρκεια της παρουσιάσής της, η Έκθεση πλαισιώνεται και από παράλληλες εκδηλώσεις, που περιλαμβάνουν τη διεξαγωγή απογευματινών σεμιναρίων ιστορίας στο χώρο του Μουσείου με εισηγητή τον κ. Κωνσταντίνο Φωτιάδη (παρέχεται ειδική βεβαίωση παρακολούθησης). Αξίζει να σημειωθεί ότι τόσο η συμμετοχή στην Έκθεση όσο και στις παράλληλες εκδηλώσεις είναι ελεύθερη σε όλους, όπως και το πρόγραμμα της Έκθεσης που διανέμεται δωρεάν σε κάθε επισκέπτη/τρια.

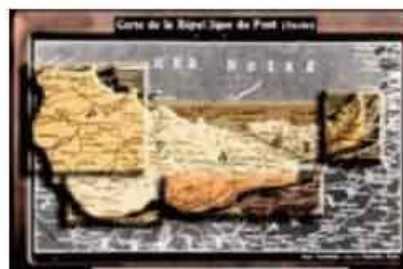
Ιδιαίτερη συμβολή στην επαφή με στοιχεία του ποντιακού πολιτισμού έχει και η βραδιά-αφιέρωμα στο ποντιακό τραγούδι, που πλαισιώνει την Έκθεση ως μία από τις παράλληλες εκδηλώσεις της. Στην Κοζάνη, η βραδιά αυτή διοργανώθηκε την 1η Μαρτίου 2010 με τη συμμετοχή πολλών επώνυμων καλλιτεχνών από όλη την Ελλάδα. Υπό τη μελωδία της ποντιακής λύρας, οι τραγουδιστές θα ερμηνεύσουν πλήθος παραδοσιακών ποντιακών τραγουδιών με ιστορικό κυρίως περιεχόμενο, τιμώντας έτσι τη μνήμη του Πόντου και αναδεικνύοντας το ρόλο του ποντιακού τραγουδιού ως ζωντανού φορέα διαμόρφωσης της σύγχρονης ποντιακής ταυτότητας.

Η Έκθεση αποτελεί ένα κομβικό πολιτιστικό γεγονός για μια σειρά από λόγους. Πρώτιστος σκοπός της, η προβολή και η αποκατάσταση της ιστορικής αλήθειας για τα τραγικά γεγονότα της Γενοκτονίας του Πόντου. Μέσα από ένα οδοιπορικό στα 'ματωμένα χώματα' της Μ. Ασίας, η Έκθεση φιλοδοξεί να προβάλλει, να αναδείξει και να ανακτήσει σελίδες της ελληνικής ιστορίας, που μέχρι και σήμερα παραμένουν λευκές τόσο στα επίσημα εθνικά κιτάπια όσο και στη συλλογική συνείδηση. Το πλούσιο ιστορικό υλικό, που για το σκοπό αυτό αποκαλύπτεται μπροστά στα μάτια του επισκέπτη στοιχειοθετεί στο σύνολό του τα γεγονότα της Ποντιακής Γενοκτονίας, μιας Γενοκτονίας, που αριθμεί περισσότερα από 353 χιλιάδες θύματα και έχει αναγνωριστεί επίσημα από το ελληνικό κράτος (1994).

Βασικός θεματικός άξονας, το κεφάλαιο της Μικρασιατικής Καταστροφής και οι συνέπειές της για τον ελληνισμό του Πόντου. Μέσα από την αντιπαράθεση πηγών, γραπτών και εικονικών, ξετυλίγονται μερικές από τις πιο δραματικές πτυχές των ιστορικών γεγονότων, όπως η βαρβαρότητα των μαζικών διωγμών, οι βίαιοι εξισλαμισμοί και η δημιουργία των κρυπτοχριστιανών, τα προβλήματα των προσφύγων που εκτοπίστηκαν στην Ελλάδα και οι πολιτικές των ελληνικών κυβερνήσεων στο ποντιακό ζήτημα.

Περίοπτη θέση ανάμεσα στα ιστορικά κείμενα κατέχει και το 14τομο έργο του κ. Φωτιάδη 'Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου' (Ηρόδοτος, Θεσ/κη, 2002-2004), που τεκμηριώνει για πρώτη φορά τα γεγονότα της Γενοκτονίας των Ποντίων (1916 -1923) με τη διασταύρωση χιλιάδων επίσημων εγγράφων και άλλων ιστορικών πηγών. Το μνημειώδες αυτό έργο συνοδεύεται και από έναν ομότιτλο συνοπτικό τόμο, τη συγγραφή του οποίου ανέθεσε με απόφασή της στον κ. Φωτιάδη η Βουλή των Ελλήνων, αναλαμβάνοντας έτσι την περαίωση της έκδοσής του (Ίδρυμα της Βουλής Ελλήνων, Αθήνα, 2004).

Ωστόσο, το ταξίδι του επισκέπτη στο χρόνο δεν σταματά σε αυτό το κεφάλαιο της ποντιακής ιστορίας, αλλά πηγαίνει πολύ μακρύτερα, φτάνοντας ως την αρχαιότητα ή καλύτερα, ξεκινώντας από εκεί, και καλύπτοντας εν τη συνθέσει μια διαδρομή τριών χιλιάδων χρόνων ζωντανής παρουσίας του ελληνισμού στον Εύξεινο Πόντο. Στο ξεκίνημα, για παράδειγμα, ο επισκέπτης και η επισκέπτρια μαθαίνουν, πως η Τραπεζούντα στα χρόνια του Ξενοφώντα περιγράφεται σε αυτές τις ίδιες τις γραφές του ως 'πόλιν ελληνίδα μεγάλην και ευδαίμονα' (Κύρου Ανάβασις, 401 π.Χ.). Λίγο πιο κάτω, πληροφορούνται για την προνομιούχα θέση της ελληνικής γλώσσας στα χρόνια των Μιθριδατών, της Ρωμαϊκής και κατόπιν της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, ενώ βλέπουν σε φωτογραφίες νομίσματα του Πόντου και διαβάζουν για τα ακριτικά τραγούδια. Και, προς το τέλος της διαδρομής, φτάνουν σε μεταγενέστερες περιόδους και σε θεματικές που καλύπτουν σημαντικές σελίδες της σύγχρονης ποντιακής ιστορίας, όπως η συμβολή των ποντίων αδελφών Υψηλάντη στην Επανάσταση του 1821.

Περιδιαβαίνοντας ανάμεσα στα αντικείμενα της Έκθεσης, οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα να στρέψουν την προσοχή τους και σε ποικίλα στοιχεία λαογραφίας, που αποτυπώνουν όψεις της καθημερινής ζωής των Ελλήνων του Πόντου. Καίρια αναδεικνύεται εδώ η συνεισφορά των οπτικών αναπαραστάσεων, τόσο στη μορφή του φωτογραφικού υλικού όσο και των πινάκων ζωγραφικής. Εικόνες ευανάγνωστες, με πορτραίτα και οικογενειακές φωτογραφίες, αλλά και φωτογραφίες μαθητών που αποφοίτησαν από το Φροντιστήριο της Τραπεζούντας καθώς και αθλητών μιας ποδοσφαιρικής ομάδας, μεταφέρουν συνολικά τον 'αναγνώστη' τους στην ατμόσφαιρα μιας άλλης εποχής και στις δικές της πολιτισμικές εκδηλώσεις.

Κάθε μια από τις εικόνες λέει και τη δική της ιστορία. Μέσα από πρόσωπα άγνωστα μα και οικεία, με βλέμματα που συναντιούνται με τη ματιά του επισκέπτη ξυπνάνε μνήμες και ακούσματα, γεννιούνται σκέψεις και συναισθήματα, και ένα πλήθος από ερωτηματικά για τις ζωές αυτές των άλλων, των 'δικών μας άλλων'.

Συνολικά, ο σχεδιασμός της Έκθεσης, το περιεχόμενο και η ποικιλομορφία του εκθεσιακού υλικού, η προβολή πολύτιμων ιστορικών κειμένων και η αισθητική της ενορχήστρωσής τους στο χώρο, σε συνδυασμό με τις παράλληλες εκδηλώσεις μέσα και έξω από το Μουσείο, καθιστούν τη συμμετοχή σε αυτήν μια πολυαισθητηριακή εμπειρία γεμάτη γνώσεις, εικόνες, ακούσματα και συναισθήματα. Οι ενσώματες διαδράσεις με τα αντικείμενα, τα πρόσωπα και τις τραγικές τους ιστορίες, τα χρώματα, τις γραφές, τις μουσικές, αλλά και με τους επισκέπτες στους διαδρόμους του μουσείου που ψάχνουν με λαχτάρα σε ένα χάρτη το χωριό τους στον Πόντο, προσφέρουν άφθονα 'πολυτροπικά' ερεθίσματα, που κινητοποιούν τη σκέψη και προκαλούν τη συγκίνηση. Μέσα από την επαφή με τα ιστορικά μνημόνια και τις διαφορετικές σημειωτικές τους πραγματώσεις, τα υποκείμενα μπορούν να εστιάσουν την προσοχή τους σε διαφορετικές πτυχές των υλικών, παρακινούμενα από τα δικά τους κοινωνικά και πολιτισμικά ενδιαφέροντα. Ταυτόχρονα, έχουν την ευκαιρία να εμπλακούν ενεργά στην ανάγνωση των ιστορικών 'λόγων', που διατρέχουν τα κείμενα και που είναι δυνάμει διαθέσιμα για πολλαπλές νοηματοδοτήσεις. Το ίδιο ισχύει και για τις ακαδημαϊκές διαλέξεις που πλαισιώνουν το μουσειακό δρώμενο και κατά τις οποίες οι συμμετέχοντες μπορούν να μάθουν, να δουν, να ακούσουν αλλά και να ρωτήσουν, να διαλεχθούν και να διαφωνήσουν πάνω σε ευαίσθητα κομμάτια της εθνικής μας ιστορίας.

Παρά την τραγικότητα του ιστορικού ζητήματος, το μήνυμα που προβάλλει η Έκθεση είναι ανθρωποκεντρικό και αισιόδοξο. Η αποκατάσταση της ιστορικής αλήθειας για τη Γενοκτονία του Πόντου 'δεν έχει αντιτουρκικό χαρακτήρα', γράφει ο κ. Φωτιάδης, ούτε εκφράζει διάθεση στείρας προγονολατρίας και παλαιοεθνικιστικά ιδεολογήματα. Ο κύριος σκοπός 'δεν είναι άλλος από τη δημιουργία ειρηνικών σχέσεων με τη γείτονα χώρα με στόχο το αμοιβαίο όφελος και την πρόοδο'. Σχέσεις συμφιλίωσης δεν μπορούν, όμως, να θεμελιωθούν χωρίς την αναγνώριση των εγκλημάτων του παρελθόντος και την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπου και αν καταπατούνται. Το κοινό όραμα του καινούργιου, του φωτεινότερου δεν μπορεί να πραγματωθεί χωρίς την αμοιβαία γνώση και μνήμη του σκοτεινού, που πέρασε.

Κάπως έτσι κλείνει και το ταξίδι της Έκθεσης. Με ένα μήνυμα διττό, με μια αφήγηση ιστορική σε χρόνο μέλλοντα, και εκπεφρασμένη σε μια τρισδιάστατη σύνθεση. Πέντε επιτύμβιες στήλες αναπαριστούν την εξόντωση χιλιάδων επιφανών ποντίων ανδρών (δασκάλων, γιατρών, δικηγόρων, ιερέων, εμπόρων κ.α.) μετά την 'καταδίκη' τους από τα Κεμαλικά 'Δικαστήρια Ανεξαρτησίας' στην Αμάσεια (1921). Στον κορμό της κάθε μιας από τις τέσσερις στήλες, που διαγράφουν συμμετρικά το πλαίσιο της σύνθεσης, υπάρχουν εντοιχισμένες φωτογραφίες κάποιων εκ των θυμάτων, που φωτίζονται εσωτερικά, ενώ στην κεντρική στήλη αναγράφονται τα ονόματά και τα επαγγέλματά τους.

Το θέμα της ιστορίας είναι μακάβριο. Όμως, η είδηση της μαζικής δολοφονίας της ποντιακής ηγεσίας άλλαξε την στάση της ελληνικής και της διεθνούς κοινής γνώμης και οδήγησε σε διεθνείς καταγγελίες και ψηφίσματα διαμαρτυρίας. Έτσι, η ανάγνωση του ιστορικού κειμένου φανερώνει δυο μηνύματα. Όπως και οι νεκροστήλες. Η τοποθέτησή τους σε μια αίθουσα με χαμηλό φωτισμό και πάνω σε σκούρο υφασμάτινο φόντο παραπέμπουν συμβολικά σε ένα ταξίδι στον κάτω κόσμο, για τη συνάντηση με τους νεκρούς. Κι όμως, οι εικόνες προβάλλουν φωτεινές και η σύνθεση κοιτάζει ψηλά μοιάζοντας με επιτάφιο έτοιμο να εγκαταλείψει τα σκοτάδια του Άδη - και άρα του ζοφερού παρελθόντος - και να αναστηθεί στα επουράνια - στο φως της καινούργιας ελπίδας. Θυμίζει κάτι από τους στίχους του Σμυρνιού ποιητή Γιώργου Σεφέρη: παρά τα ανεξίτηλα σημάδια που άφησε η Μικρασιατική καταστροφή στην ποίηση και την ψυχή του, προσμένει κι εκείνος 'το θάμα που ανοίγει τα επουράνια κι είν' όλα βολετά'.

Σε αυτές τις βάσεις, η Έκθεση συνιστά ένα βιωματικό μάθημα ιστορίας και πολιτισμού με πολυσχιδείς συνιστώσες. Ο κ. Κωνσταντίνος Φωτιάδης με το επιστημονικό του έργο αφήνει πολύτιμη παρακαταθήκη στον αγώνα για την διεθνή αναγνώριση της Γενοκτονίας του Πόντου. Καταφέρνει, όμως, και κάτι ακόμη. Να βγάλει την ιστορική έρευνα από τα ακαδημαϊκά συγγράμματα και τις αίθουσες διδασκαλίας και να την καταστήσει ανοιχτή και προσβάσιμη στο ευρύ κοινό. Και αυτή, η επικοινωνία της γνώσης, είναι, ενδεχομένως, μια συνεισφορά εξίσου σημαντική με την ίδια την ανακάλυψή της. Η Έκθεση 'Πόντος- Δικαίωμα στη Μνήμη' κάνει πράξη μία πρωτοποριακή, για ένα ακαδημαϊκό δάσκαλο, πρόταση διδασκαλίας της Ιστορίας. Μία πράξη πολιτική, που σέβεται και αξιώνει το δικαίωμα του κάθε Έλληνα πολίτη, Πόντιου και μη, στην επιστημονικά τεκμηριωμένη γνώση της εθνικής μας ιστορίας.

Χαρά Σιδηροπούλου
Κέντρο Πολυτροπικής Έρευνας
Πανεπιστήμιο του Λονδίνου
hara.sidiropoulou@gmail.com

Χορηγοί Ποντιακής Γαστρονομίας

1. Χορευτικό Κέντρο "Παρακάθ".
- 2 "Ραγιάν" Παραδοσιακές τροφές.
3. Βερμίου Γής. Παραδοσιακά προϊόντα.
4. Το περέκ της Ευδοξίας.
5. Σύλλογος Ποντίων "Ακρίτες του Πόντου".
6. Ένωση Ποντίων Πολίχνης.
7. Σύλλογος Ποντίων Ηλιούπολης "Αλέξανδρος Υψηλάντης".
8. Σύλλογος Ποντίων Γυναικών Νέας Σάντας.
9. Ποντιακός Πολιτιστικός Σύλλογος Καλλιθέας - Συκεών.
10. Σύλλογος Ποντίων Καυκασίων.
11. Σύλλογος Ποντίων Θέρμης " Παναγία Σουμελά".
12. Σύλλογος Ποντίων Ελλήνων Προσφύγων "Αξέχαστη Πατρίδα".
13. Ένωση Ποντίων Ωραιοκάστρου και Φίλων.
14. Σύλλογος Σανταίων Θεσσαλονίκης "Η Επτάκωμος Σάντα".
15. Σύλλογος Ποντίων Διαβατών "Αλέξανδρος Υψηλάντης".
16. Ποντιακός Σύλλογος Πολίχνης Ομογενών Γεωργίας.

Χορηγοί Επικοινωνίας

1. Περιφερειακή Τηλεόραση "Γνώμη του Πολίτη".
2. Εκδόσεις Ζήτρος - Θεσσαλονίκη Τηλεόραση.
3. Εγνατία Τηλεόραση.
4. Δίον Τηλεόραση.
5. EURO CHANNEL.
6. Ράδιο TV 4E.
7. Ράδιο Θεσσαλονίκη.
8. Ράδιο "Ακρίτες του Πόντου" 102,3.
9. e-Pontos.
10. Περιοδικό "Άμαστρις".
11. Εφημερίδα "Εύξεινος Πόντος".
12. Εφημερίδα "Ποντιακή Φωνή".

Κάθε λαός έχει δικαίωμα ν' απαιτεί
μ' επιμονή την επίσημη αναγνώ-
ριση των αδικημάτων που δια-
πράχθηκαν εναντίον του. Η
σημερινή πραγματικότητα δε δι-
καιολογεί νέες ολιγωρίες και ανα-
βολές. Όταν κανείς αργοπορεί
απέναντι στην ιστορία, αυτή τον
εκδικείται.

Μιχάλης Χαραλαμπίδης